

**Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 20.051.106
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника,
доктору педагогічних наук, професору,
професору кафедри педагогіки та
освітнього менеджменту
імені Богдана Ступарика
СТИНСЬКІЙ Вікторії Володимирівні
76018, м. Івано-Франківськ,
вул. Шевченка, 57**

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора педагогічних наук, професора,
професора кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
Кірдан Олени Леонідівни
на дисертацію **Деренюк Мар'яни Петрівни**
**«Розвиток медіаосвіти у закладах вищої освіти України та Республіки
Польщі (90-ті рр. ХХ ст. – 20-ті рр. ХХІ ст.)»**,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
галузі знань 01 Освіта / Педагогіка

1. Актуальність теми дисертаційної роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами.

У сучасних умовах розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та цифровізації освіти актуальним постає завдання формування й розвитку медіакомпетентності у здобувачів вищої освіти. Лише медіакомпетентний фахівець може вважатися конкурентоспроможним на вітчизняному та міжнародному ринку праці.

У контексті цього актуальність і значущість дисертаційної роботи «Розвиток медіаосвіти у закладах вищої освіти України та Республіки Польщі (90-ті рр. ХХ ст. – 20-ті рр. ХХІ ст.)» не викликає сумніву.

Актуальність пропонованої роботи підсилюється низкою нерозв'язаних суперечностей, виявлених дисертанткою у ході дослідження. З-поміж

окреслених суперечностей і завдань, які з них випливають, особливу увагу привертають необхідність розвитку медіаосвіти у ЗВО України в контексті воєнного стану та інтеграції України до європейського освітнього простору і недооцінка польського досвіду розвитку медіаосвіти; важливість розвитку медіаосвіти у ЗВО України та Республіки Польщі та недостатня екстраполяція історико-педагогічних ідей у сучасний простір; важливість компаративістського аналізу розвитку медіаосвіти у ЗВО України та Республіки Польщі та недостатньо обґрунтованими можливостями та перспективами його творчого використання в освітньому процесі ЗВО України.

Дисертацію виконано в межах науково-дослідницької роботи кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, а саме: «Історико-педагогічні проблеми навчання і виховання у системі безперервної освіти» (державний реєстраційний номер 0108U009122).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність.

Дисертація Деренюк Мар'яни Петрівни є завершеним науковим дослідженням, яке виконане на належному науково-методичному рівні. Робота містить комплексний порівняльний аналіз розвитку медіаосвіти в Україні та Республіці Польщі у 90-х рр. ХХ ст. – 20-х рр. ХХІ ст. задля творчого застосування медіаосвіти в підготовці майбутніх фахівців у ЗВО України.

Дисертанткою детально проаналізовано значний масив наукових джерел – 1008 джерел, з них 351 іноземними мовами. Завдяки доцільно сформованій репрезентативній джерельній базі дослідження, що охоплює широкий спектр нормативно-правових документів України та Республіки Польщі, нарративних, інформаційних та аналітичних джерел, матеріалів вітчизняних і зарубіжних науково-педагогічних періодичних видань, а також навчально-методичні посібники з питань медіаосвіти, освітні програми, навчальні плани, – дисертантка змогла розв'язати чітко визначені наукові завдання, а саме: проаналізувати стан дослідження проблеми та поняттєво-категорійний апарат в українській та польській науковій літературі; обґрунтувати історичні етапи, нормативно-правову базу та еволюцію розвитку медіаосвіти в закладах вищої освіти України та Республіки Польщі; дослідити й схарактеризувати зміст, методи, форми розвитку медіаосвіти в

зкладах вищої освіти України та Республіки Польщі досліджуваного періоду; визначити перспективи творчого застосування історичного досвіду розвитку медіаосвіти в закладах вищої освіти України та Республіки Польщі.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, є обґрунтованими; вони забезпечені застосуванням груп наукових методів (пошуково-бібліографічних, загальнонаукових, поняттєво-термінологічних, історико-педагогічного аналізу педагогічної та науково-методичної літератури, концептуально-порівняльного аналізу, структурно-системного аналізу), які адекватні предмету, меті та завданням дослідження, а також об'єктивним аналізом здобутих результатів.

Достовірність результатів дисертаційного дослідження не викликає сумнівів, оскільки підтверджена використаними науковими методами, репрезентативною джерельною базою, що становить одну з необхідних і достатніх умов забезпечення вірогідності й обґрунтованості результатів порівняльно-педагогічних досліджень, широкою апробацією результатів роботи у науково-комунікаційних заходах різного рівня.

3. Наукова новизна дослідження.

Дисертація М. П. Деренюк є комплексним дослідженням, у якому вперше: здійснено комплексне історико-порівняльне дослідження розвитку медіаосвіти в закладах вищої освіти України та Республіки Польщі (90-ті роки ХХ ст. – 20-ті роки ХХІ ст.); обґрунтовано і розроблено на основі критеріїв компаративного аналізу авторську періодизацію розвитку медіаосвіти в закладах вищої освіти України та Республіки Польщі (90-ті рр. ХХ ст. – 20-ті рр. ХХІ ст.); досліджено зміст, методи та форми розвитку медіаосвіти у ЗВО України та Республіки Польщі; визначено тенденції творчого застосування українського та польського історичного досвіду розвитку медіаосвіти у ЗВО України; уточнено наукові уявлення про поняттєво-категорійний апарат з проблеми розвитку медіаосвіти; історіографію проблеми розвитку медіаосвіти у ЗВО України та Республіки Польщі за досліджуваного періоду; виокремлено на основі компаративного аналізу спільне та відмінне у розвитку медіаосвіти у ЗВО України та Республіки Польщі; окреслено здобутки та прогресивні ідеї як в Україні, так і за кордоном. Окрім того, набули подальшого розвитку: передумови розвитку медіаосвіти у ЗВО України та Республіки Польщі в досліджуваний період; генеза історико-педагогічних компаративістських польських і українських

досліджень з питань особливостей розвитку медіаосвіти у ЗВО України і Республіки Польщі на сучасному етапі.

4. Теоретична цінність і практична значущість отриманих наукових результатів.

Дисертаційна робота М. П. Деренюк містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати в сукупності розв'язують актуальне наукове завдання.

Результати дослідження впроваджено в практику навчального процесу Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка про впровадження за № 1423 від 29.08.2024 р.), Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» (довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження за № 01-16/252 від 15.08.2024 р.), Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (довідка про впровадження за № 03.04-29/14 від 02.09.2024 р.), Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (довідка про впровадження за № 17/19-2639 від 28.08.2024 р.), Університету Миколая Коперника в Торуні (Республіка Польща) (довідка про впровадження результатів наукового дослідження від 04.06.2024 р.).

До переваг дослідження зараховуємо його практичну значущість, яка полягає в: розробленні й апробації елективних курсів «Медіаосвіта у ЗВО України та Республіки Польщі: порівняльний аналіз» та «Розвиток медіаосвіти в епоху диджиталізації»; створенні концепції сайту медіаосвітнього викладацького блогу «MediaMind» задля підвищення рівня медіаграмотності та медіакомпетентності здобувачів вищої освіти шляхом надання доступу до інформації, яка сприяє ефективному використанню медіаресурсів в освітньому процесі; розробленні рекомендацій щодо розвитку неформальної медіаосвіти у ЗВО України та Республіки Польщі для здобувачів вищої освіти, викладачів, адміністрації; підготовці словника-довідника з медіаосвіти для здобувачів вищої освіти та викладачів України й Республіки Польщі; проведенні воркшопу для викладачів ЗВО «MediaMastery: нові горизонти медіаосвіти», який сприяє підвищенню кваліфікації педагогів у сфері медіаосвіти, розвитку навичок критичного мислення, медіаграмотності, фактчекінгу, інтеграції медіаосвітніх технологій в освітній процес ЗВО, обміну досвідом та найкращими практиками з-поміж освітян.

Результати дослідження можуть бути використані в процесі розробки підручників, посібників, освітніх програм, навчально-методичної літератури; під час викладання освітніх компонент «Медіапедагогіка», «Історія педагогіки», «Медіадидактика» та ін.

5. Загальна оцінка змісту роботи.

Дисертація М. П. Деренюк на правах рукопису має чітку структуру і містить всі необхідні для дисертаційної роботи структурні елементи: анотації українською й англійською мовами, список опублікованих праць за темою дисертації, перелік скорочень та умовних позначень, вступ, три розділи з висновками до них, висновки, список використаних джерел і додатки. Загальний обсяг дисертації становить 493 сторінки, основний текст викладено на 224 сторінках.

У вступі Мар'яна Петрівна детально обґрунтувала актуальність проблеми; вказала на зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначила науковий апарат та представила методи дослідження; розкрила наукову новизну і схарактеризувала практичне значення одержаних результатів; надала інформацію про особистий внесок здобувачки у праці, опублікованій у співавторстві, апробацію результатів дослідження.

У першому розділі роботи – «Теоретичні засади дослідження розвитку медіаосвіти в закладах вищої освіти України та Республіки Польщі (90-ті роки ХХ ст. – 20-ті роки ХХІ ст.)» – дисертанткою схарактеризовано поняттєво-категорійний апарат дослідження (п. 1.1); досліджено історіографію проблеми розвитку медіаосвіти (п. 1.2); проаналізовано нормативно-правову базу розвитку медіаосвіти в закладах вищої освіти України та Республіки Польщі (90-ті рр. ХХ ст. – 20-ті рр. ХХІ ст.) (п. 1.3).

Дисертантка цілком слушно зосереджує увагу на проблемі неузгодженості термінологічного визначення понять, пов'язаних із медіаосвітою. До переваг підрозділу 1.1 зараховуємо узагальнення підходів до тлумачення термінологічного поля досліджуваної проблеми, представленого поняттями «медіаосвіта», «розвиток медіаосвіти», «медіапедагогіка», «медіадидактика», «медіакультура», «медіаграмотність», «медіакомпетентність», «медіаосвітні технології» та ін., крізь призму вивчення спеціальної довідкової літератури (термінологічні, фразеологічні, енциклопедичні видання тощо), аналіз нормативно-правової бази та праць українських та польських науковців – педагогів, психологів, філософів тощо.

Вдало доповнюють текст дисертаційної роботи узагальнювальні таблиці, зокрема задля порівняння сутності понять «медіаграмотність» та «медіакомпетентність» (табл. 1.2 на с. 59).

Позитивно оцінюємо досліджену дисертанткою історіографію проблеми розвитку медіаосвіти (с. 63–86), базовану на порівняльному аналізі розвитку медіаосвіти в Україні та Республіці Польщі. Відзначимо, що історико-педагогічний складник порівняльно-педагогічного дослідження дисертантки ґрунтується на філософському, загальнонауковому, дисциплінарному та конкретнонауковому рівнях методології.

Повністю погоджуючись із твердженням М. П. Деренюк, що нормативно-правова база розвитку медіаосвіти у закладах вищої освіти є ключовим аспектом забезпечення якісної підготовки здобувачів вищої освіти до викликів сучасного інформаційного суспільства, вагомим вважаємо аналіз чинних нормативно-правових документів, що викладено дисертанткою на с. 86–99 дисертації.

У другому розділі дисертаційної роботи – «Концептуальні основи розвитку медіаосвіти у закладах вищої освіти України та Республіки Польщі (90-ті роки ХХ ст. – 20-ті роки ХХІ ст.)» – висвітлено передумови та етапи розвитку медіаосвіти в закладах вищої освіти України та Республіки Польщі (90-ті роки ХХ ст. – 20-ті роки ХХІ ст.) (п. 2.1); визначено структуру і зміст медіаосвіти в закладах вищої освіти України та Республіки Польщі досліджуваного періоду (п. 2.2); схарактеризовано операційно-діяльнісний компонент розвитку медіаосвіти у ЗВО України та Польщі (п. 2.3).

У підрозділі 2.1 завдяки компаративному аналізу розвитку медіаосвіти в Україні та Республіці Польщі (на с. 105–106) виокремлено спільні політичні, економічні; соціокультурні, технологічні передумови розвитку медіаосвіти в закладах вищої освіти України та Республіки Польщі; зроблено висновок, що ці передумови спільно створювали сприятливе середовище для розвитку медіаосвіти у ЗВО України та Республіки Польщі й диктували необхідність формування критичного мислення, медіаграмотності й підготовки кваліфікованих фахівців у галузі медіа та комунікацій.

Позитивно оцінюємо розроблену дисертанткою періодизацію розвитку медіаосвіти в закладах вищої освіти України та Республіки Польщі (90-ті рр. ХХ ст. – 20-ті рр. ХХІ ст.), в основу якої дисертанткою покладено компаративістський, історичний, правовий та дидактичний критерії. Зокрема, виокремлено такі умовні етапи розвитку медіаосвіти у ЗВО двох держав:

I етап (1992–1999) – період інформаційних змін у розвитку медіаосвіти в закладах вищої освіти України та Республіки Польщі; II етап (1999–2010) – науково-технологічна трансформація медіаосвіти в закладах вищої освіти України та Республіки Польщі; III етап (2010–2016) – становлення та розвиток медіаосвіти як напряму освітнього процесу в закладах вищої освіти України та Республіки Польщі; IV етап (2016–2024) – етап системної реалізації медіаосвіти в закладах вищої освіти України та Республіки Польщі.

Позитивного схвалення заслуговують: ґрунтовний аналіз навчальних планів і програм українських ЗВО у межах виокремлених дисертанткою етапів та поетапне представлення змісту, структури розвитку медіаосвіти у ЗВО України у табл. 2.1 (с. 143 дисертації); якісний науковий аналіз змісту, структури розвитку медіаосвіти у ЗВО Республіки Польщі у межах виокремлених дисертанткою етапів (с. 145–155 дисертації).

Науково цінним вважаємо те, що у підрозділі 2.3. М. П. Деренюк схарактеризувала операційно-діяльнісний компонент процесу навчання медіаосвіти у ЗВО України та Республіки Польщі, який охоплює конкретні дії, форми та методи, спрямовані на практичне впровадження медіаосвіти в освітній процес. Дисертанткою вдало проаналізовано методи та форми медіаосвіти, а інформацію підрозділу підсилено Додатком В «Класифікація методів медіаосвіти» (с. 357 дисертації).

Третій розділ дисертації – «Перспективи застосування медіаосвітніх технологій у закладах вищої освіти України та Республіки Польщі (90-ті роки ХХ ст. – 20-ті роки ХХІ ст.)» – охоплює висвітлення неформальної медіаосвіти як складової розвитку медіаосвіти здобувачів вищої освіти України та Республіки Польщі (п. 3.1) і тенденцій розвитку медіаосвіти у ЗВО України та Республіки Польщі на сучасному етапі (п. 3.2).

На наш погляд, сильною стороною дисертаційного дослідження є те, що авторкою у підрозділі 3.1 детально схарактеризовано медіаосвітні проєкти, курси з медіаосвіти на онлайн-платформах неформальної освіти в Україні (с. 180–197) та розглянуто історичну ретроспективу різноманітних ініціатив та заходів неформальної медіаосвіти в Республіці Польщі (с. 197–203).

Заслуговують на схвалення запропоновані дисертанткою рекомендації для здобувачів вищої освіти, викладачів та адміністрації закладів вищої освіти щодо вдосконалення процесу розвитку неформальної медіаосвіти у ЗВО України та Республіки Польщі (с. 203–205).

На нашу думку, значущим є те, що у підрозділі 3.2. на основі досвіду Республіки Польщі та України авторкою визначено основні тенденції розвитку медіаосвіти у ЗВО України на сучасному етапі. Науково цінним вважаємо й те, що визначення вказаних вище тенденцій базовано на власних спостереженнях дисертантки за освітнім процесом в Університеті Миколая Коперника у м. Торуні під час стажування за Стипендіальною програмою Уряду Республіки Польщі для молодих науковців (Program Stypendialny Rządu RP dla Młodych Naukowców) (2023–2024 рр.), про що йдеться на с. 211 дисертаційної роботи.

Заслуговує на схвалення розроблення і впровадження в освітній процес Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника послідовних елективних курсів, які розкривають зміст медіаосвіти (с. 213–219, додатки Г3, Г4, Н, Н1).

Висновки до роботи логічні, вони відповідають завданням дослідження. Сімнадцять додатків до роботи, що викладені на 142 сторінках, є інформативними й змістовно доповнюють текст дисертації, слугують вагомим підґрунтям для заглиблення у досліджувану проблему.

Дисертаційне дослідження М. П. Деренюк є повністю завершеним. Авторка дослідження досягла мети, успішно розв'язала поставлені завдання.

6. Відсутність порушень академічної доброчесності.

Аналіз дисертації М. П. Деренюк надав підстави для висновку, що авторка робить посилання на джерела при використанні ідей та положень, які в них представлені, відповідно до норм законодавства про авторське право та суміжні права.

7. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих дисертанткою результатів, вважаємо за необхідне висловити окремі міркування й побажання:

1. У підрозділі 1.3 авторка проводить дослідження нормативно-правової бази розвитку медіаосвіти в закладах вищої освіти України та Республіки Польщі (90-ті рр. XX ст. – 20-ті рр. XXI ст.). За результатами аналізу законодавства, що регулює розвиток медіаосвіти, на наш погляд, доцільно було б запропонувати ієрархічну схему правового регулювання розвитку медіаосвіти в галузі вищої освіти України та Республіки Польщі.

2. На ст. 108 йдеться: «... в основі розробленої періодизації покладено критерії: компаративістський (визначення спільних та відмінних тенденцій та еволюції розвитку медіаосвіти в ЗВО України та РП у порівняльному аспекті); історичний (розгляд еволюції медіаосвіти в суспільно-політичних, економічних, культурно-освітніх детермінантах); правовий (формування нормативно-правової бази розвитку медіаосвіти у ЗВО України та Республіки Польщі); дидактичний (порівняльний аналіз змісту, методів і форм медіаосвіти у ЗВО України та РП)», тобто визначено критерії, за якими запропоновано авторську періодизацію та виокремлено чотири умовні етапи розвитку медіаосвіти у ЗВО України та Республіки Польщі наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. Дисертантці варто було б окреслені критерії деталізувати.

3. Позитивно оцінюємо дослідницьку діяльність дисертантки й результати проведеного опитування здобувачів вищої освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка та здобувачів польських вишів, представленого у підрозділі на с. 222–232, проте вважаємо, що необхідно було вказати терміни виконання дослідницької перевірки.

4. Окремі додатки (Б, В, Г, Д, Е) місять потрактування сутності поняття «медіаосвіта» у працях польських та українських дослідників, класифікацію методів медіаосвіти, освітні програми, навчальні плани, силабуси з медіаосвіти у ЗВО України та польських ЗВО, що робить їх особливо цінними у контексті розв'язання завдань дослідження, тому спонукає до думки про доцільність представлення цього матеріалу у тексті роботи, а не лише у додатках до неї.

5. З огляду на практичну цінність дисертаційної роботи вважаємо за доцільне з метою популяризації одержаних результатів побажати авторці за матеріалами дисертаційної роботи підготувати та видати наукову монографію.

Разом із тим, зазначені зауваження не знижують загального позитивного враження від дисертаційного дослідження Деренюк Мар'яни Петрівни, відображають власну позицію опонента і можуть слугувати предметом дискусії при обговоренні дисертаційної роботи.

8. Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових працях.

Основні наукові положення та результати дослідження викладено у 17 наукових працях, серед яких: 6 статей у наукових виданнях України (з них 1 стаття у співавторстві), 1 публікація в колективній монографії, 8 статей у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій, 1 наукова праця написана в рамках міжнародного стажування, 1 праця додатково відображає результати дослідження. Розвідка, що має співавтора, містить чітко вказаний особистий внесок здобувачки.

На основі аналізу змісту публікацій М. П. Деренюк можна констатувати, що наукові положення, висновки та рекомендації, які було отримано в результаті проведеної роботи, у друкованих працях викладено достатньо повно.

Зміст, обсяг та кількість друкованих праць відповідають чинним вимогам Міністерства освіти і науки України щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії і надають авторці право публічного захисту дисертаційного дослідження.

9. Оцінка мови і стилю викладення матеріалу дисертації.

Дисертацію викладено українською мовою. Аналіз структури та змісту дисертації засвідчує, що дисертаційне дослідження є цілісним, характеризується чіткістю викладу матеріалу та логічною послідовністю. Ілюстративний матеріал структуровано в 5 таблицях та 11 рисунках, що полегшує сприйняття матеріалу у дисертаційній роботі.

10. Відповідність змісту дисертації спеціальності, з якої вона подається до захисту.

Зміст дисертаційної роботи відповідає предметній області спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

11. Загальний висновок.

Аналіз дисертації та опублікованих праць дозволяє зробити висновок про те, що дисертаційне дослідження Мар'яни Петрівни Деренюк є актуальною, завершеною, самостійною, цілісною науковою працею, яка містить наукову новизну, теоретичне і практичне значення, обґрунтовані й аргументовані висновки.

Дисертація «Розвиток медіаосвіти у закладах вищої освіти України та Республіки Польщі (90-ті рр. ХХ ст. – 20-ті рр. ХХІ ст.)» відповідає вимогам наказу Міністерства науки і освіти України № 40 від 12.01.2017 р. «Про

затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, зі змінами, внесеними Постановами КМУ № 341 від 21.03.2022 р., № 502 від 19.05.2023 р. та № 507 від 03.05.2024 р.), а її авторка, Деренюк Мар'яна Петрівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки галузі знань 01 Освіта / Педагогіка.

Офіційний опонент –
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

Олена КІРДАН